ਮਾਂ ਜੋ ਏਧਰ ਵੀ ਤੇ ਉਧਰ ਵੀ

ਅੱਜ ਫੇਰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਚਮਕਿਆ ਹੈ ਸੂਰਜ
ਏਧਰ ਵੀ ਓਧਰ ਵੀ
ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਇਸ ਪਾਰ
ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਉਸ ਪਾਰ
ਹਵਾ ਮਸਤ, ਬੇਖ਼ਬਰ ਸਰਹੱਦੀ ਪਹਿਰੇ ਤੋਂ
ਹਮਸਾਏ ਦੇ ਘਰ 'ਚ ਗਈ ਹੈ
ਉਸ ਤਰਫ਼ ਬਿਨਾਂ ਖ਼ੌਫ਼ ਦੇ ਘੁੰਮੀ ਹੈ
ਸਭ ਦੀ ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਪੁੱਛੀ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਪਰਤ
ਆਈ ਹੈ ਮੇਰੀ ਤਰਫ਼
ਹੁਣੇ ਰਾਤ ਹੋਵੇਗੀ ਚੰਦਾ ਮਾਮਾ ਆਏਗਾ
ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਣਗਿਣਤ
ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਆਏਗਾ।
ਏਧਰ ਵੀ ਦਾਦੀ ਆਪਣੇ ਪੋਤੇ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਏਗੀ
ਓਧਰ ਵੀ ਦਾਦੀ ਆਪਣੇ ਪੋਤੇ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਏਗੀ
ਚੰਨਾ ਵੇ ਤੇਰੀ ਚਾਨਣੀ, ਤਾਰਿਆ ਵੇ ਤੇਰੀ ਲੋਅ
ਚੰਨ ਪਕਾਵੇ ਰੋਟੀਆਂ ਤਾਰਾ ਕਰੇ ਰਸੋਅ
ਸ਼ਾਇਦ ਅਸੀਂ ਭੁੱਲ ਹੀ ਗਏ ਹਾਂ ਮਾਮੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ
ਮਾਮਾ ਤਾਂ ਮਾਂ ਦਾ ਭਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਮਾਂ ਜੋ ਏਧਰ ਵੀ ਹੈ ਓਧਰ ਵੀ
ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਇਸ ਪਾਰ
ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਉਸ ਪਾਰ
ਮਾਂ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਲੋਰੀਆਂ
ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਨਿੱਘ
ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਸੋ ਮੇਰੀ ਮਾਂ

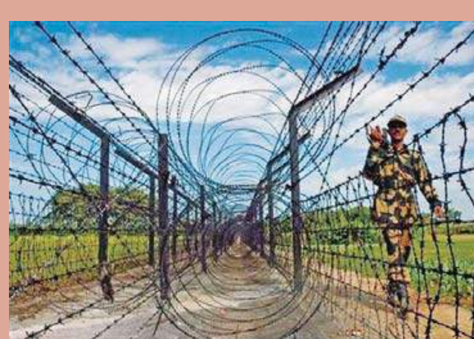

ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਸਰਹੱਦ : ਕਿਸੇ ਦੇਸ ਦੀ ਸੀਮਾ, ਹੱਦ, ਬਾਰਡਰ
ਇਸ ਪਾਰ : ਇਧਰਲੇ ਪਾਸੇ
ਉਸ ਪਾਰ : ਉਧਰਲੇ ਪਾਸੇ
ਮਸਤ : ਬੇਪਰਵਾਹ, ਮੁਗਧ, ਲੀਨ
ਪਹਿਰਾ : ਰਖਵਾਲੀ, ਰਾਖੀ
ਹਮਸਾਏ : ਗੁਆਂਢੀ
ਤਰਫ਼ : ਪਾਸਾ, ਵੱਲ
ਖ਼ੌਫ਼ : ਡਰ
ਪਰਤ : ਵਾਪਸ
ਲੋਅ : ਰੌਸ਼ਨੀ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼
ਲੋਰੀਆਂ : ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸੁਲਾਉਣ ਲਈ ਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਗੀਤ
ਨਿੱਘ : ਪਿਆਰ, ਸੁਖ, ਆਰਾਮ

ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਕੰਡਿਆਲੀ : ਕੰਡੇਦਾਰ, ਕੰਡਿਆਂ ਵਾਲੀ
ਹਿੱਕ : ਸੀਨਾ
ਥਾਵੇਂ : ਦੀ ਥਾਂ
ਸਿਰਨਾਵਾਂ : ਪਤਾ, ਟਿਕਾਣਾ

ਏਨੀ ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਹਰ ਝਗੜੇ ਦਾ
ਏਹੀਓ ਹੱਲ ਹੈ !
ਚਲੋ ਆਓ ! ਕੰਡਿਆਲੀ ਤਾਰ ਨੂੰ ਉਖਾੜੀਏ
ਧਰਤੀ ਮਾਂ ਦੀ ਹਿੱਕ 'ਤੇ ਕੰਡਿਆਲੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਗੱਡੀਆਂ ਨੇ ਕਮਲਿਓ !
ਆਓ ! ਸਰਹੱਦ ਦੀ ਤਾਰ ਥਾਵੇਂ ਫੁੱਲ ਬੀਜੀਏ
ਫੁੱਲ ਜੋ ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਸਿਰਨਾਵਾਂ ਨੇ
ਪਿਆਰ ਦਾ ਪ੍ਰਛਾਵਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਫੁੱਲ ਪ੍ਰੇਮ ਭੇਂਟ 'ਚ
ਖੁਸ਼ਬੂ ਏਧਰ ਵੀ ਫੈਲੇਗੀ
ਖੁਸ਼ਬੂ ਓਧਰ ਵੀ ਫੈਲੇਗੀ
ਅੱਜ ਫੇਰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਚਮਕਿਆ ਹੈ ਸੂਰਜ
ਏਧਰ ਵੀ ਓਧਰ ਵੀ
ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਇਸ ਪਾਰ
ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਉਸ ਪਾਰ !

ਡਾ. ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਗਾਸੋ

ਟਿੱਪਣੀ

ਉਪਰੋਕਤ ਰਚਨਾ ਇਕ ਛੰਦ-ਮੁਕਤ ਕਵਿਤਾ ਭਾਵ ਨਜ਼ਮ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਕਵਿਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਲੈਅ ਜਾਂ ਰਿਦਮ ਨਾਲੋਂ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਵੀ ਡਾ. ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਗਾਸੋ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀਆਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਾਂ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਧਰਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਸੂਰਜ, ਚੰਨ ਤੇ ਹਵਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ ਬਿੰਬਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਹਲੂਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸੂਰਜ, ਚੰਨ ਤੇ ਹਵਾ ਲਈ ਕੋਈ ਦੁਨਿਆਵੀ ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਹੱਦਬੰਦੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਝਗੜੇ ਕਿਉਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਕਵੀ ਸਰਹੱਦ ਦੀ ਕੰਡਿਆਲੀ ਤਾਰ ਨੂੰ ਉਖਾੜ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਫੁੱਲ ਬੀਜਣ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਵਿਤਾ ਰਾਹੀਂ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ-ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਕਸਦ ਸਰਹੱਦਾਂ ਨਾਲ ਪੈਂਦੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਵੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਨਕਾਰਨ ਦਾ ਹੈ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ ਖਾਂ ਭਲਾ :

(i) ਕਵੀ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਗਾਸੋ ਨੇ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਕਿਸ ਦੇ ਚਮਕਣ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ?

(ii) ਦਾਦੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣਾਏਗੀ ?

(iii) ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ 'ਮਾਂ' ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ?

(iv) ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ ?

(v) ਸਰਹੱਦ ਉੱਤੇ ਤਾਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਬੀਜਣ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ?

(vi) ਫੁੱਲ ਕਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ ?

(vii) ਰੋਟੀਆਂ ਕੌਣ ਪਕਾਉਂਦਾ ਹੈ ?

(viii) ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਡਰ ਦੇ ਏਧਰ-ਓਧਰ ਕੌਣ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਕਾਵਿ-ਸਤਰਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਉ :

ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਫੁੱਲ ਪ੍ਰੇਮ ਭੇਂਟ 'ਚ
ਖੁਸ਼ਬੂ ਏਧਰ ਵੀ ਫੈਲੇਗੀ
ਖੁਸ਼ਬੂ ਓਧਰ ਵੀ ਫੈਲੇਗੀ
ਅੱਜ ਫੇਰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਚਮਕਿਆ ਹੈ ਸੂਰਜ
ਏਧਰ ਵੀ ਓਧਰ ਵੀ
ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਇਸ ਪਾਰ
ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਉਸ ਪਾਰ !

(i) ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਕੀ ਫੈਲਦਾ ਹੈ ?

(ii) ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੀ ਚਮਕਦਾ ਹੈ ?

(iii) ਫੁੱਲ ਭੇਂਟ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ?

(iv) ਉਪਰੋਕਤ ਪੈਰੇ ਵਿਚ ਕਵੀ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

3. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਕਾਵਿ-ਸਤਰਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਉ :

ਅੱਜ ਫੇਰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਚਮਕਿਆ ਹੈ ਸੂਰਜ
ਏਧਰ ਵੀ ਓਧਰ ਵੀ
ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਇਸ ਪਾਰ
ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਉਸ ਪਾਰ
ਹਵਾ ਮਸਤ, ਬੇਖ਼ਬਰ ਸਰਹੱਦੀ ਪਹਿਰੇ ਤੋਂ
ਹਮਸਾਏ ਦੇ ਘਰ 'ਚ ਗਈ ਹੈ
ਉਸ ਤਰਫ਼ ਬਿਨਾਂ ਖ਼ੌਫ਼ ਦੇ ਘੁੰਮੀ ਹੈ
ਸਭ ਦੀ ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਪੁੱਛੀ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਪਰਤ
ਆਈ ਹੈ ਮੇਰੀ ਤਰਫ਼

(i) ਹਵਾ ਕਿਸ ਤੋਂ ਬੇਖ਼ਬਰ ਹੈ ?

(ii) ਹਵਾ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਆਈ ਹੈ ?

(iii) ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਕੌਣ ਹੈ ?

(iv) ਕੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਉਪਰ ਸਰਹੱਦ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ?

4. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਕਾਵਿ-ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਹਿਤ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ :

ਮਾਂ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਲੋਰੀਆਂ
ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਨਿੱਘ
ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਸੋ ਮੇਰੀ ਮਾਂ
ਏਨੀ ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਹਰ ਝਗੜੇ ਦਾ
ਏਹੀਓ ਹੱਲ ਹੈ !
ਚਲੋ ਆਓ ! ਕੰਡਿਆਲੀ ਤਾਰ ਨੂੰ ਉਖਾੜੀਏ

ਆਉ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਰੀਏ

ੳ. ਪਾਠ ਤੋਂ ਅੱਗੇ

(i) ਸਰਹੱਦ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰੋ। ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਉ।

(ii) ਦੇਸ ਅੰਦਰ ਹਿੰਸਾ ਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

(iii) ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ।

(iv) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਰਹੱਦ ਬਾਰੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂ ਸੁਣੀ ਹੈ ? ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪੁਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਲਿਖੋ।

ਅ. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣੋ :

(i) ਸਾਰਾ ਦਿਨ, (ii) ਏਧਰ ਓਧਰ, (iii) ਇਸ ਪਾਰ, (iv) ਦਾਦੀ ਪੋਤਾ

ੲ. ਪਾਠ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਤੇ ਜੋੜੇ ਬਣਾਉ :

ਹਵਾ = ਕੰਡਿਆਲੀ
ਦਾਦੀ = ਮਸਤ
ਤਾਰ = ਫੁੱਲ
ਪ੍ਰੇਮ = ਕਹਾਣੀ

ੲ. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿਸਮਿਕ ਚੁਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ ਵੀ ਦੱਸੋ :

	ਵਾਕ	ਵਿਸਮਿਕ	ਕਿਸਮ
(i)	ਧੰਨ ਭਾਗ ! ਸਰਹੱਦ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ।	...	...
(ii)	ਆਹਾ ! ਕਮਾਲ ਦਾ ਫੁੱਲ ਏ।	...	...
(iii))	ਕਾਸ਼ ! ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ।	...	...
(iv)	ਠਹਿਰ ਜ਼ਰਾ ! ਮੈਂ ਕੰਡਿਆਲੀ ਤਾਰ ਹੁਣੇ ਉਖਾੜਦਾ ਹਾਂ।	...	...
(v)	ਵੇ ਪੁੱਤ ! ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਨਾ ਜਾਈਂ।	...	...